

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

Вольга Шынкарэнка

Гомель

Ачышчальная сіла купальскага агню і белай вязі (штрыхі да творчага партрэта Георгія Валкавыцкага)

Сёння ўжо складана ўявіць літаратурную прастору Беларусі як цэласную мастацкую з’яву без шматжанравых набыткаў пісьменнікаў Беластоцчыны. Адметнасці творчых індывідуальнасцей Алены Анішэўскай, Міхася Андрасюка, Надзеі Артымовіч, Юрыя Баены, Алеся Барскага, Яшы Бурша, Георгія Валкавыцкага, Уладзіміра і Міколы Гайдукоў, Юркі Геніюша, Янкі Жамойціна, Міры Лукшы, Жэні Мартынюк, Васіля Петручука, Зосі Сачко, Віктара Стахвюка, Дзмітрыя Шатыловіча, Міхася Шаховіча, Віктара Шведа, Яна Чыквіна, Сакрата Яновіча, ідэйна-праблемныя і эстэтычныя вартасці наробкаў гэтых і многіх іншых аўтараў досыць дэтальна разглядаліся і працягваюць асэнсоўвацца ў артыкулах, рэцэнзіях, манаграфіях шматлікіх замежных і айчынных даследчыкаў. Да прыкладу, сярод грунтоўных выданняў акрэсленай тэматыкі апошніх гадоў варта вылучыць кнігу Галіны Тварановіч “Пры брамах Радзімы” (2012), дзе прасочваецца станаўленне і далейшае ўтрыманне дасягнутых пазіцый літаратурнага аб’яднання “Белавежа” праз прызму асобнага спраўджвання і вобразна-мастацкія адметнасці створанага яго прадстаўнікамі, а таксама падкрэсліваецца выключная роля часопіса “Тэрмапілы” як *своеасаблівага фарпоста беларушчыны, захавальніка традыцый і генератара новых ідэй*¹.

¹ Г. Тварановіч, *Пры брамах Радзімы. Літаратурнае аб’яднанне “Белавежа”: станаўленне, праблемы, асобы*, Беласток 2012, с. 232.

Пры перажыванні станоўчых эмоцый, радасці за поспехі пісьменнікаў “Белавежы”, усё ж нельга не заўважыць, як істотна за апошнія гады парадзеў яе гаманкі лес. А ранней вясной 2012 года паменела ў ім яшчэ на аднаго магутнага волата-зубра, памятливага нашчадка Сварога, адмаўляльніка ўсякіх п’едэсталаў, таленавітага чалавечнасцю і ашчадным стаўленнем да роднага слова і культуры па-сапраўднаму шчырага беларуса, грамадскага дзеяча, паэта, празаіка, публіцыста Георгія Валкавыцкага (13.03.1923–7.04.2013; выступаў пад псеўданімамі Юрка Зубрыцкі, Сідар Макацёр). Яго пярэ належаць зборнікі лірыкі «Рознагоддзе» (1989), «Міжчассе» (2003) і сацыяльных вершаў «Макатразмы» (1997), а таксама празаічныя кнігі «Віры. Нататкі рэдактара» (1991), «Белая вязь» (1998), «У каменным крузе» (2000), «Ашчэпкі» (2002). Хацелася б нагадаць, як, разважаючы пра асобу гэтага аўтара і падкрэсліваючы мастацкія вартасці яго аўтабіяграфічнай прозы, дасягнутага ў іншых жанрах, звычайна стрыманы ва ўхвальных ацэнках паэт-інтэлектуал і ўдумлівы літаратуразнавец Ян Чыквін выяўляе надзвычайную ўзрушанасць, непрыхаванае захапленне дзейным адраджэнскім і адначасова штодзённым стваральным энтузіязмам “ніўскага” рэдактара, *хроснага бацькі Белавежы*. Прычым для крытыка ўяўляюцца аднолькава цікавымі і маральна-духоўная сутнасць *ўмудронага гадамі* пісьменніка, адкрытага у *новую грамадска-жыццёвую прастору*, і асветленасць яго таленту то *промнем лірызму*, то *лёгкай іроніяй*, а то і *сарказмам над вялікімі і малымі “ўладарамі свету”, што безупынна імкнуцца ашчаслівіць “разгубленае” чалавецтва*².

Каб пераканацца ў слушнасці зробленых даследчыкам высноў, вярнемся да жыццёвых першавытокаў будучага пісьменніка. Нарадзіўся ён *недзе на другі год пасля вяртання з бежанства бацькоў з галоднага Паволжа на папялішча*³. Спачатку сям’я жыла з родзічамі ў прыставаным пад жыллё змрочным і халодным хляве-катуху, што стаяў на падземнай вадзяной жыле. З-за пастаяннай вільгаці хлопчык моцна хварэў. І вынесены аўтарытэтным лекарам Уласавым вердыкт пра неабходнасць змены сямейнага вугла вымусіў бацькоў рашыцца на пазыкі і неадкладна пачаць будаўніцтва ўласнай хаты. Ужо ў новым доме праз два гады нарадзіўся меншы брат Георгія Коля, а затым сястра

² Я. Чыквін, *Па прызванні і абавязку: Літаратурна-крытычныя артыкулы*, Беласток 2005, с. 201–202.

³ Г. Валкавыцкі, *Белая вязь*, Беласток 1998, с. 59. Далей пры спасылцы на гэта выданне ў дужках падаецца старонка.

Галя. Паступова дабрабыт Валкавыцкіх стаў наладжвацца. Разжыліся на карову, каня, займелі чацвартуху зямлі, з цягам часу прыдбалі другую хату. Для гэтага бацьку даводзілася шмат працаваць: спачатку ён малярнічаў, *падраднічаў на лесасплаве або ездзіў у лес на вывазку* (60), затым грамадой быў выбраны солтысам. І ўсё ж на ляс сям'і выпала шмат выпрабаванняў, цэлае *нашэсце калясмертніцтва* (61): доўгая немач пакалечанага камлём бацькі, цяжкая форма менінгіта ў брата, пашкоджанне калена і працяглае лячэнне нагі першынца. Справіцца з усімі гэтымі бедамі дапамагла хіба толькі бязмежная самаахвярнасць маці, што заўжды была *самым надзейным апірышчам... сям'і* (59), яе нязломнасць перад усімі бедамі і хваробамі, гатоўнасць змагацца да апошняга за жыццё гаспадара сям'і і дзяцей.

З-за хваробы Георгій вымушаны быў часта прапускаяць урокі, таму стараўся самастойна і ў поўным аб'ёме засвойваць школьны матэрыял. Тым не менш, з прычыны залішніх прыдзірак настаўніка пана Дроня, яго пакінулі ў чацвёртым класе на другі год. Затое наступныя гады навучання ў пані Русіняковай Валкавыцкім узгадваюцца надзвычай светла. Менавіта гэтая выхавацелька выявіла разам з выключнымі ведамі школьніка яго літаратурныя здольнасці.

Пасля сямігодкі выдатнік Георгій прагне працягнуць вучобу, але адразу яго не прымаюць нават у гайнаўскую рамесную школу нібыта з *“браку месцаў”* (67). Толькі дзякуючы намаганням былога дырэктара Рудальфа Здажыля вакансія для хлопца знаходзіцца. Час вучобы Валкавыцкага ў Гайнаўцы скрашваецца частым наведваннем творчага настрою, што ім самім тлумачыцца прысутнасцю ва ўласным унутраным свеце заўсёднага жыццёвага спадарожніка і незалежнага ў меркаваннях філосафа-скептыка Сідара. Ужо тады яго наведваюць праявілічныя і рыфмаваныя думкі накшталт наступнага двухрадкоўя:

Свядомасць выпывае з быцця,
Быццё – з адкрыццяў (59).

Год *у цёмна-сінім мундзірчыку з жоўтымі кантамі* (59) Георгій ездзіў цягніком з Белавежы ў Гайнаўку. А ўжо 1 верасня наступнага года, нібы пацвяджаючы прадказанні астралогіі і стогадовага календара, пачынаецца вайна, якая адразу заяўляе пра сябе налётамі варожай авіяцыі, выбухамі бомбаў, першымі ахвярамі. На роварах, а затым, калі пачне працаваць чыгунка, зайцамі на пасажырскіх цягніках, а то і таварняках, са шматлікімі прыгодамі сын солтыса Валкавыцкага і яго таварышы ўсё ж працягваюць ездзіць на заняткі ў Гайнаўку, каб завершыць навучанне ў школе рамеснікаў.

Будучы пісьменнік добра памятае той вірлівы час, калі ўслед за польскай конніцай у Белавежы з'явіцца чырвонаармейцы, і агітатары будуць спакушаць мясцовае насельніцтва шчадротамі жыцця на савецкім баку. Яшчэ да Народнага сходу ў Маскве выходзіць загад аб дэпартацыі антысавецкіх элементаў. Пра яго неадкладнае выкананне Г. Валкавыцкі пазней напіша: *Апусцелі і белавежскія хаты. НКВД выконваў план са строгай паслядоўнасцю* (81). А хутка, як вядома, нечарговай сесіяй Вярхоўнага Савета БССР 12 лістапада 1939 г. Заходняя Беларусь была прынята ў склад БССР. Пасля прыходу немцаў улада перайшла да палякаў, быў сфарміраваны нацыянальны камітэт. Двойчы за гэты час старэйшы Валкавыцкі сядзеў у гестапаўскіх застенках. Але яго сыну ўсё ж верылася ў лепшае, і толькі адчувальная прысутнасць вайны стрымлівала высокія пачуцці і песенны настрой маладога чалавека. Ён працуе на розных пасадах і нават ва ўмовах акупацыі працягвае займацца самаадукацыяй, шмат чытае.

У хуткім часе з Белавежы, праз Бельск, Беласток, Багушы, Г. Валкавыцкага разам з некаторымі сябрамі і іншымі маладымі людзьмі на таварняках адправіць на тэрыторыю Усходняй Прусіі, затым у Кенігсберг у якасці рабочай сілы (арбайтараў). Менавіта тут, з пачатку ліпеня 1943 г. і да вызвалення горада войскамі маршала Васілеўскага, ён будзе працаваць у розных цэхах вагоннай фабрыкі і лагерах. Пра ўсе складанасці побыту і вандраванняў, школу ваеннага выжывання і непрыдуманую абсурдную рэчаіснасць, якую аўтар *без дай прычыны не прытудрываў, без неабходнасці не падчарняў*⁴, Г. Валкавыцкі напіша гранічна шчыра, а недзе нават з гумарам, наколькі гэта было магчыма ў тых умовах, у шпыткавым жыццязпісе “У каменным крузе”. У значнай ступені выцерпець наканаванае яму дапаможа неадлучная ўнутраная прысутнасць Сідара, што заўжды працаваў па натхненні, вышукваў дзівосы ў лятучых хмарах, а таксама ўласныя светлыя згадкі пра найпрыгажэйшыя белавежскія краявіды, здольнасць, як прызнаецца сам пісьменнік, выключацца з рэальнага вымярэння, душою лунаць над недасяжным⁵. Пры гэтым герой-апавядальнік бязмерна ўдзячны лёсу за тое, што апынуўся ў ліку рэдкіх шчасліўцаў: *Зведаўшы смак волі, не толькі выбраўся з мёртвай пасткі, але спяваючы прайшоў і фільтрацыю. А мог загрымець на Калыму*⁶.

⁴ Г. Валкавыцкі, *У каменным крузе*, Беласток 2000, с. 5.

⁵ Тамсама, с. 48.

⁶ Тамсама, с. 65.

І пазней яшчэ не раз кляймо, у тым ліку аздобленае нялётным грыфам “Быў у акупацыі”⁷, будзе помсліва нагадваць пра сябе ў жыццяпісе Г. Валкавыцкага. У тым ліку і тады, калі ён, *вызвалены з прускай прымусоўкі, канаў на чужой зямлі пад дулам варашымаўскага стралка*⁸ і мог быць выпадкова забіты дурной куляй п’янага камбата. Што ж, сапраўды:

У кожнага пакалення
 Свае бальшавікі,
 Свой блукаючы прывід⁹.

Літаратурны дэбют Г. Валкавыцкага адбыўся ў 1948 г. Плённа раскрыць прыроджаны талент, сцвердзіцца ва ўласнай эрудыцыі і паэтычных здольнасцях, пачаць натхнёна і разняволена – *на ўзор птушыны* – выяўляць сябе, выліваць *Строгі радок, ... / У мадэрна хісткае дас’е*¹⁰, пачаткоўцу дапамаглі вучоба ў Літаратурным інстытуце ў Маскве (1949–1954), адпаведны статусу ўстановы разняволены творчы асяродак, цеснае сяброўства з перацелкаўцамі, насычанае і актыўнае культурнае жыццё. Нягледзячы на існуючую тады практыку даносаў, пэўную атмасферу “*цвілі*” і падазронасці, гады студэнцтва – гэты *ясны ветразь на быстрацечнай пльмі часу*¹¹ – Г. Валкавыцкім заўжды згадваліся надзвычай светла:

Жылі дружнай сям’ёй. Спрыяла камернасць інстытута. Вонкава нічым ён не розніўся ад старой прыдворнай школы. А ўнутрана? Выкладчыкам, напрыклад, нагадаваў царскасельскі ліцэй пушкінскай пары, і яны любілі называць нас ліцэістамі. І не скажу, каб гістарычная аналогія нам не падабалася. (...) Сямейнасць мацавалі і творчыя семінары. Фармаваліся яны не па набытых ведах, а па творчых схільнасцях. Першакурснік карыстаўся правамі пяцікурснікаў. Вядома, былі свае аўтарытэты. Але вызначаў іх не студэнцкі стаж¹².

Так ужо выйшла, і не без унутранай патрэбы самога аўтара, якога вабілі многія пачыны-дарогі, літаратурныя далягляды, радаснае

⁷ Г. Валкавыцкі, *Ашчэпкі (1998–2000)*, Беласток 2002, с. 22.

⁸ Тамсама, с. 83.

⁹ Юрка Зубрыцкі, *Міжчасце*, Беласток 2003, с. 11.

¹⁰ Юрка Зубрыцкі, *Рознагоддзе*, Беласток 1989, с. 29.

¹¹ Г. Валкавыцкі, *Белая вязь*, с. 196.

¹² Тамсама, с. 198–199.

ўспрыманне адчутай бязмежнасці свету, што Г. Валкавыцкі, працуючы пасля вучобы ў Літаратурным інстытуце на розных пасадах, цягам усяго жыцця самааддана займаўся праблемамі беларушчыны. Больш дакладна: рэдагаваннем “Беларускіх календароў», альманахаў і арыгінальных выданняў, падрыхтаваных пісьменнікамі Беласточчыны, пошукамі талентаў, стварэннем мастацкіх калектываў, БГКТ (1956), літаратурнага аб’яднання “Белавежа” (1958), першым старшынёй якога (1958–1960), гэтаксама як і шматгадовым рэдактарам тыднёвіка беларусаў у Польшчы “Ніва” (1956–1987), ён з’яўляўся.

Дарэчы, маці заўжды з асцярогаю і смуткам папярэдзвала вучонага сына: *На беларускай справе яшчэ нішто добра не выйшаў*¹³. Датавана-дзённікавая структурная арганізацыя нататкаў рэдактара “Віры” не перашкодзіла аўтару звярнуцца да думкі-навукі самага роднага ды яшчэ і празорлівага чалавека і ў канцы кнігі, бліжэй да фінала. Такі прыём забяспечыў кампазіцыі твора фармальную кальцавую завершанасць, а з другога боку – выразна пазначыў адкрытасць, нявырашанасць набалелай праблемы як для Беласточчыны, так і краіны ў цэлым. З цягам часу тут нічога не змянілася: *Беларусь? Выдумка! Праваслаўныя – так, “тутэйшыя” – так. А мова? “Простая!”*¹⁴.

Не дзіва, што так хутка адвучылі рэдактара “Нівы” пісаць вершы. Невыпадкова так моцна агортвалі яго душу адчай і разгубленасць перад кампаніямі абвінавачванняў, вышукаў “шкоднай гнілаты”, аблівання памыямі, бездапаможнасць перад атакамі на таварыства, газету, сумленных людзей, сябе. І ўжо тады пісьменнік напоўніцу і з горыччу пераканаўся, што *горшага пачуцця, як бездапаможнасць, – няма*¹⁵. Між тым у паўсядзённым жыцці яму досыць часта даводзілася сустракацца з праявамі рознага кшталту культаў, кампаніямі абвінавачванняў, абмежаванасцю, манкуртствам, неверагодна жаклівымі паводзінамі некаторых адказных асоб у грамадстве, якія насуперак логіцы ўвасаблялі сабой дзейнасць так званага правіла перманентнага адзінства. Паводле яго няпісаных законаў, гаварылася адно, думалася другое, рабілася трэцяе. Ва ўсіх гэтых праявах абсурду асабліва ярка адкрывалася *мімікрыя Задрьтоніі*¹⁶ і адзначаная вышэй бездапаможнасць творцы і рэдактара “Нівы”.

¹³ Г. Валкавыцкі, *Віры. Нататкі рэдактара*, Беласток 1991, с. 41.

¹⁴ Тамсама, с. 173.

¹⁵ Тамсама, с. 77.

¹⁶ Тамсама.

У “Вірах” уважлівы чытач таксама адчуе зачараванасць выключнай і шматпланавай вобразна-эмацыянальнай стыхіяй стылю пісьменніка, дзе нейкім дзіўным чынам мірна суіснуюць лірычна-ўсхваляваны пачатак, усплёскава-пафасная перадача ўражанняў, цёплы гумар, іронія ва ўсіх магчымых яе варыяцыях і сухая мова фактаў, строгі дакументалізм, лаканічны характар паведамлення. Найпершая прычына такога дружнага суседства хаваецца за сфармуляваным самім Г. Валкавыцкім адметным творчым прынцыпам, што вынасіўся-выспеліўся ў безлічы яго вандровак па радзіме, такой жа колькасці сустрэч з самымі рознымі людзьмі. Менавіта: *Сабраны па дарозе настрой (як яго наладжваў выпадковы спадарожнік!) і быў тым зыходным пунктам, з якога браў я быка за рогі*¹⁷.

Добра разумеючы гэта і не жадаючы збіцца на ніколі непрымальную псеўдапафаснасць, надуманасць, пісьменнік звяртаецца да самых розных мастацкіх прыёмаў стварэння інтрыгі, абмалёўкі вобразаў, моўна-стылёвых сродкаў. З тым, каб больш адчувальна спасцігнуць спалучэнне рэалістычнага і неверагоднага ў творчасці Г. Валкавыцкага, дазволім сабе невялікае літаратурнае адступленне. У адной з кароткіх антыўтопій кнігі Алега Мінкіна “Праўдзівая гісторыя Краіны Хлудаў” будучы народны пісьменнік Цьвінтарэй, папярэдняя прафесіяй якога было кантаванне бочак у шынку “Грукат сэрца”, спрабуе дабіцца ў іншаземнага мастака Шампанскага, што ў гэты самы час стварае чарговы шэдэўр у выглядзе качана капусты, адказу на пытанне адносна сутнасці фантастыкі. І той з належнай моманту ўрачыстасцю прамаўляе: *Фантастыка? Гэта калі пішуць пра тое, што ў сапраўднасці не існуе.... А праз нейкі час дадае: Або, найчасцей, фантастыка – гэта калі ня ўмеюць пісаць пра тое, што ёсць у сапраўднасці*¹⁸.

Калі пакінуць па-за ўвагай сэнсава-стылёвую алегарычнасць мастацкага тэксту А. Мінкіна і адштурхоўвацца толькі ад прамога значэння прыведзеных цытат, то адпаведна паслядоўнасці іх падачы можна зрабіць наступныя вывады-характарыстыкі адносна творчай манеры беластоцкага, як пра тое сведчыць запіс у дыплومه, “*літаратурнага работніка*” Г. Валкавыцкага. Па-першае, аўтар, што ў *дзіцячых летуценнях увесь свет скалясіў і, мабыць, не толькі дзеля адкрывання*

¹⁷ Тамсама, с. 102.

¹⁸ А. Мінкін, *Праўдзівая гісторыя Краіны Хлудаў: Кароткія антыўтопіі*, Мінск 1994, с. 95.

*таямнічыx выспаў*¹⁹, якога ў вайну да пяра пацягнула з нуды, а пасля яе – па душэўнай патрэбе *пісаць успаміны і вершы*²⁰, і які робіць усё, што магло б спрыяць прасоўванню беларускай справы, – не фантаст. Ён не піша *пра тое, што ў сапраўднасьці не ёсць*. Па-другое, калі трымацца катэгарыяльнасці Шампанскага, Г. Валкавыцкі – двойчы не фантаст. Пісьменнік не адносіцца да ліку тых, хто не ўмее пісаць *пра тое, што ёсць у сапраўднасьці*. І ўсё ж асмелімся сцвярджаць, што ў светапоглядзе і творчасці гэтага аўтара шмат незвычайнага і містычнага, пачынаючы з касмічных сноў, зайздроснай здольнасці хуткага пераўвасаблення “Я” апавядальніка і гэткага ж умення яго і суразмоўцаў уваходзіць у іншыя вымярэнні. Пісьменніку і яго героям уласцівы летуценнасць, палёт мараў, перакананасць у тым, што *рэальнасць – у фантастыцы, а час у саркафагу прасторы*²¹.

Нельга не заўважыць, і пра гэта асабліва яскрава сведчаць нататкі “Віры”, што найчасцей з неверагодным – *фантастыка ў чыстым выглядзе!*²² – Г. Валкавыцкаму даводзілася сустракацца ў паўсядзённай працы. Скажам, тады, калі раптам з аддзела прапаганды “нагадвалі” тэрмінова падрыхтаваць даклад аб Інданезіі ці “давяралі” выкананне яшчэ якіх-небудзь абсурдных даручэнняў у форме ультыматумаў, непрыхаваных пагроз. У запісах за 1985 год аўтарам занатавана набалелае за шматгадовую працу дзякуючы “*апецы*” вялікіх і малых прыроджаных начальнікаў, тых псеўдарупліўцаў нацыянальнай справы, што ўсе пытанні звыкла вырашалі адным загадным росчэркам пяра. Вось чаму знешняя двухсэнсоўнасць наступнай рэплікі пісьменніка – *Беларус, чым далей ад Беластока, тым большы фантаст*²³ – у кантэксце “Віроў” прачытваецца адназначна.

На шчасце, жыццё кожнага з нас безаглядна шчодрое на самыя розныя фарбы і эмоцыі. Багатая на адценні палітра ўражанняў, шырокі дыяпазон іх у аўтабіяграфічнай прозе Г. Валкавыцкага сцвярджаюць гэтую іспіну яшчэ раз. Вяўленыя пераважна ў дзённікавым і эсэістычным жанрах, што надзвычай плённа прадэманстравалі свае зместава-фармальныя і мастацкія магчымасці ва ўсёй літаратуры другой паловы XX – пачатку XXI стагоддзяў, творы пісьменніка годна прадстаўляюць праблемна-сацыяльныя і духоўна-філасофскія аспекты

¹⁹ Г. Валкавыцкі, *Віры*, с. 5.

²⁰ Тамсама, с. 6.

²¹ Г. Валкавыцкі, *Белая вязь*, с. 172.

²² Г. Валкавыцкі, *Віры*, с. 88.

²³ Тамсама, с. 175.

светабачання, быцця і паўсядзённасці людзей Беласточчыны, сучаснага чалавека наогул. І манера “эпізадыста”, калі адштурхоўвацца ад некалі пачутага акрэслення жанру звышчуважлівым, заўжды пільным да слова, гука, колеру, кожнай праявы светабудовы Янкам Брылём, які шмат у чым блізкі да нашага аўтара арганічнай повяззю лірычнага і гумарыстычна-іранічнага, ніколькі не перашкаджае Г. Валкавыцкаму ў перадачы і стварэнні карцін і характараў абагульненых, тышовых.

Якраз з гэтай мэтай і ўзяўся творца за напісанне прысвечанай землякам “Белай вязі”. Сам князь Белавежжа, *тутэйшы гаспадар, лясны пасаднік*²⁴, даручыў месцічу Г. Валкавыцкаму *скласці кнігу пра Белую Вязь, а Сідара назначыў сваім блазнам*²⁵. Яе змест, як і ўсё, што створана пісьменнікам, прадстае не толькі ўвасабленнем рэалістычнай і адначасова фантастычнай казкі наратара *пра сваю Планіду*²⁶, але і ў значнай ступені ўяўляе сабой сакральны тэкст, здольны засперагчы яшчэ не адно пакаленне нашчадкаў Сварога ад пачуцця непаўнаватаснасці, рэнегатства, бяспамяцтва дзякуючы правідчаму завету яе складальніка, барацьбіта з няшчырасцю і шэрасцю, берагчы родавую вязь, Белую Вежу, свой край. Зрэшты, Г. Валкавыцкі заўжды ведаў, наколькі гэта няпроста:

Цяжка без радзімы.
З радзімай яшчэ цяжэй.
Замнога адказнасці²⁷.

Літаральна палоніць вызначаная вышэй стылёвая разнапланавасць кнігі “Белая вязь” Г. Валкавыцкага, што адкрытая для прыёмаў казначнай умоўнасці, іншасказальнасці, персаніфікацыі, аўтарскіх версій паходжання назвы Белавежы, гістарычных звестак, урыўкаў з дзённікаў, асобных элементаў містычнага, памежных сітуацый між явай і сном, устаўных эпізодаў, шматлікіх рэтраспекцый, канчатковым рэалістычным падсумаваннем папярэдніх фантастычна-неверагодных з’яў і лёсаў яе герояў. Так, у навеле “Цуд” інтрыга, звязаная з адкрыццём Ноева каўчэга, дуба, што выпраменьвае энергію і змяшчае

²⁴ Г. Валкавыцкі, *Белая вязь*, с. 23.

²⁵ Тамсама, с. 25.

²⁶ Тамсама, с. 5.

²⁷ Юрка Зубрыцкі, *Міжчасце*, с. 45.

на зрэзе тоўстай галіны выяву чалавечай галавы, завяршаецца іранічным аўтарскім паведамленнем пра агульнавядомую падзею ў Віскулях, у выніку якой быў пахаваны вялікі, магутны і непарушны суседскі Эдэм²⁸. У “Сустрэчы з князем” творца пры апісанні дуба і яго ахоўніка паглыбляецца ад фактаў сучаснасці, грамадзянскай вайны да часоў паганства, святога месца сонцавітаў з левабярэжнага яцвяжскага племя. Князь пушчы, ён жа стары, аброслы белым мохам, але з устаўнымі зубамі дзед, гаворыць: *Многа можаце ад нас навучыцца. Хоць бы веры. Раней вана больш памагала, бо мы яе ў сэрцы насілі. Цяпер німа шчырасці, усё падман, крывядушыша. Ходзіце ў свяцілішчы, каб паказацца, а паступкі вашы пярэчат навучанню жрацоў. А і ваны... І далей: Адышлі вы ад старых звычайў і не знашлі лепшых. Осць і скачаце параз купальскі вагонь для забавы. А ў яго святая моц, вон ачышчае ад злых духаў*²⁹.

Вялікая роля мастацкай фантазіі ў гэксце кнігі, уяўная лёгкасць выяўлення “Я” апавядальніка ніяк не выступаюць парушэннем раней прамоўленага пісьменнікам лозунга аб патрэбе трымацца дакладнасці жыцця. Сягаючы ў далёкую даўніну, сплятаючы-выбудоўваючы генеалагічную вязь свайго роду, разважаючы аб мінулым і сучасным пушчы, усяго белакежскага краю, звяртаючыся да легендаў, паданняў, сказаў, літаратурных помнікаў, твораў сённяшніх аўтараў, не закрываючы вочы на сацыяльныя і экалагічныя праблемы радзімы, аднолькава трымаючыся праўды і выдумкі, Г. Валкавыцкі тым не менш вымушаны прызнацца: *Гэтае імкненне – кожны факт пацвердзіць – расце ў маёй літаратурнай практыцы з поступам гадоў. Таму і пішацца цяжка. І рвецца белая вязь. Я зноў у тупіку лабірынта*³⁰.

Дык што ж, апрача першапачаткова-Белавежы, утварае, тчэ белую вязь пісьменніка? Чым яна з’яўляецца для самога мастака? На наш погляд, першаступеннае прызначэнне белай вязі Г. Валкавыцкі бачыць у абуджэнні свядомасці, звароце тутэйшых да каранёў свайго роду праз адчуванне асабістага сораму і гнятлівага настрою за ўласнае няведанне і страту іх. Памяць пра вытокі, *родавая вязь*³¹, успрыманне непарушнай прыроды подыхам вечнасці, роўнасць кожнага і ўсіх перад гэтай самай вечнасцю, *адзінства ў разнароднасці*³², веданне гісторыі

²⁸ Г. Валкавыцкі, *Белая вязь*, с. 7.

²⁹ Тамсама, с. 26.

³⁰ Тамсама, с. 46.

³¹ Тамсама, с. 52.

³² Тамсама, с. 53.

багатага беларускага дрэва, вернасць маці і сямейнай калысцы, народнаму эпасу і песні, шчасце вучнёўства ў таленавітага настаўніка, само жыццё з усімі яго абставінамі, выпрабаваннямі, прадказаннямі, адным словам, філасофіяй і ёсць умовай неперарывістасці вязі ў вышэйшым сэнсе. Вязі, што вызваліць нас ад пачуцця непаўнавагаснасці, выратуе ад рэнегатства, двурушша (гэта калі *душою за царкву, а сэрцам за партыю*³³), ад беларусападобнай мімікрыі, захавае стары святы калодзеж. Якраз для гэтага так настойліва *прытулку шукаюць / на сцішаных беллю / прасеках жыцця*³⁴ словы мудрага чалавека і пісьменніка Г. Валкавыцкага.

Усё жыццё пісьменніка было звязана з Белавежай і Беластокам. У адным з артыкулаў сваёй кнігі “Творцы беларускага літаратурнага руху ў Польшчы ў 1958–1998 гадах” паэт і даследчык А. Баршчэўскі падкрэслівае думку *аб прыярытэтнай пазіцыі Белавежы ў паэтычным мысленні аўтара, (...) дамінацыі гэтай незвычайнай прыроднай з’явы ва ўсёй духоўнай тоеснасці Ю. Зубрыцкага і нават настойвае на заўважным зняволенні Белавежай*³⁵ пісьменніка, якому належаць “Балада пра зубра”, вершы “Ля вытокаў”, “Пад лесам”, “Як я выратаваў месяц” і многія іншыя творы адпаведнай тэматыкі. Сам Г. Валкавыцкі называе сябе сонцапаклонікам з Белаі Вежы, адкуль *найбліжэй да Сонца*³⁶. Але пры ўсім прыцягненні да нябеснага свяціла творцу аднолькава прываблівае і адваротны бок часапрасторы. Невыпадкова Г. Валкавыцкі заўсёды па-філасофску адносіўся да магчымага сыходу, немінучасці смерці.

Час, як рака,
Плыве нястрымна.
І не пытае куды.

А чалавек – дым.
Нат вялікі памерам,
Ідзе з ветрам³⁷.

Думаецца, што такое мудрае ўспрыманне згасання як аднаго з немінучых законаў светабудовы шмат у чым падрыхтавана самім

³³ Тамсама, с. 159.

³⁴ Тамсама, с. 179.

³⁵ А. Баршчэўскі, *Творцы беларускага літаратурнага руху ў Польшчы ў 1958–1998 гадах*, Мінск 2001, с. 92.

³⁶ Юрка Зубрыцкі, *Міжчасце*, с. 24.

³⁷ Тамсама, с. 10.

лёсам забранага красавіцкім ветрам Г. Валкавыцкага, багатым, акрамя адданных блізкіх і сяброў, хіба толькі на шматлікія выпрабаванні. На шчасце, жыццё з яго сацыяльнымі, маральнымі і духоўна-філасофскімі праблемамі не стаіць на месцы і заўсёды ўтрымлівае зрухі да лепшага. Шматпланавая па змесце і стылёвай афарбоўцы аўтабіяграфічная і мастацкая творчасць чуйнага як да адмоўных, так і станоўчых праяў быцця Г. Валкавыцкага – з нязменна прысутным у яго эга, паэзіі і прозе камічна-з’едлівым Сідарам Макацёрам – выразна пацвярджае гэтую ісціну.

Надзвычай адказнае стаўленне да Бацькаўшчыны і даручанай справы ганаровага чальца Саюза беларускіх пісьменнікаў, цяпер ужо насамрэч *нябеснага вандроўніка*³⁸, які ўсё жыццё ў самых розных жанрах маляваў свой загадкавы, часта ў іранічных фарбах, аўтапартрэт, але пры гэтым свята верыў у ачышчальную сілу купальскага вогнішча, святасць вады і белай вязі неўміручай памяці, падкрэсліваюць журботныя і адначасова заслужана ўдзячныя словы, прамоўленыя былымі калегамі і аднадумцамі ў хуткім часе пасля назаўсёднага развітання з ім. Больш дакладна: Г. Валкавыцкі – *сапраўдны валун у галіне пісьменства і журналістыкі на Беласточчыне* (Яўген Вапа); *чалавек-інстытуцыя, які трымаў на сабе шмат якіх справы беларусаў Падляшша, але пры гэтым сам заставаўся ў ценю* (Ян Мордань); *пісьменнік-эрудыт, сумлены і сціплы пушчанскі чалавек, што ў такі цяжкі час правёў “Ніву” праз “рыфы”, тым самым дазволіўшы ёй застацца незалежнай* (Міра Лукша).

Пры жыцці Г. Валкавыцкі з уласцівым яму пачуццём гумару ўмеў адмахнуцца ад празмерна высокіх ці, як на яго погляд, незаслужаных ацэнак у свой бок. Але сёння перарваная смерцю вязь дзён, шчырая даніна памяці гэтаму самаахвярнаму і ад пачатку зарыентаванаму на высокія адраджэнскія ідэалы пісьменніку дазваляе з неаспрэчнай праўдзівасцю і без усякай шматсэнсоўнасці прачытання прыняць аднойчы зазначанае яго дваініком – *А я, які быў, такі і астаўся – чысты, як сляза*³⁹ – за ўзор той вычарпальнай характарыстыкі, што цалкам тоесная яго светланоснай чалавечай і творчай сутнасці.

³⁸ Г. Валкавыцкі, *Белая вязь*, с. 97.

³⁹ Тамсама, с. 207.

STRESZCZENIE

SZKICE DO PORTRETU TWÓRCZEGO GEORGIJA WOŁKOWYCKIEGO

W artykule omówiono główne etapy drogi życiowej poety, prozaika, publicysty i działacza społecznego Białostoczczyzny Georgija Wołkowyckiego. Dokonano analizy tematów, problematyki i barwnego świata licznych gatunków twórczości pisarza, scharakteryzowano typowe cechy jego utworów, takie jak synteza faktu i fantastyki.

Słowa kluczowe: poeta, prozaik, publicysta, redaktor, proza autobiograficzna, humor, dokumentalizm, cechy realistyczne i fantastyczne.

SUMMARY

CREATIVE PORTRAIT OF GYEORGIY VOLKOVITZKIY

Main stages in Gyeorgiya Volkovitzkiy's life are analyzed. He is a poet, prose writer, and social worker of Byelostokskiy region. The author of the article discusses themes and problems presented in his multi-genre works, describes their particular features such as synthesis of fact and art, biographical and general questions, reality and fantasy.

Key words: poet, prose writer, editor, autobiographical prose, humour, documentation process, real and fantastic.